

KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGY

Egy III. osztályú ispion jelentései

III.

EGY VÁGYTÓL ALÉLT NYMPHA

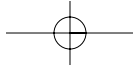
Rehák Ambrus phylosopter uram kétrét görnyed szobájában, pennája tollas végét rágja, köpködi a padlóra, úgy próbálja újabb cikkét megfogalmazni a *Magyar Gabriel* számára. A csinos kis írásnak már most, hogy egy szavát még ki nem találta, adott címet: *A Habsburg áfium ellen való keserű, de ajánlatos orvosság*. Eszébe nem jut, hogy írjon is, óvatosabb ő annál: elég, ha a vélemény a fejben kikerekedik, a toll csak a töprengéshez kell – de nehezen megy a munka, sehogy nem sikerül kiötleni, mi is volna az a patikaorvosság, pedig Rehák uram másra se vágyik, mint kigyógyítani szép magyar hazáját eme dögletes betegségből. A szerkesztő nem is sejtíti, mi történik alig néhány araszra kétségbeesetten megtámasztott fejtől, a falon túl, a másik szobában.

Ott a Fekete Asszony úgy tesz, mintha gyűrött fedelű imádságos könyvébe meredne, pedig a betűkig sem lát el, táncol előtte valaki másnak a képe. Kopogtatnak az ajtón, Waltherr György uram személyesen dugja be gömbölyű orrát, alázatoskodva nyújtja át a lepecsételt, címzetlen levelet, melyet az imént Lichtenberg uram pelyhes képű szolgálója adott át azzal, hogy ez csakis a *Febér Ökör* új vendégét illeti, senki más. Waltherr uram jókora nyaklevest adott a gyerekeknek, majd a konyháról egy pohárka vastag fölű tejet hozatott neki a reggeli fejből, hogy azzal várjon. Az asszony most elolvassa a scriptumot, és int, kerítsen Waltherr uram tollat, papírt, tintát! Gyorsan, biztos kézzel ír, a vendéglős már viszi is a levelet a gyerekeknek, amaz vissza a Lichtenberg-féle kávéházba, hogy onnan továbbzaladjon vele a Koháry-házba, és a méhserkereskedő legény kezébe helyezze. Koháry András uram jó előre okoskodván dolgozószobájába zárkózott, oda várja a választ, s most megint ír, scribál, hogy a gyerek aztán fusson a kávéházba, onnan az *Ökör*be, majd vissza végestelen végig, amíg a felek meg nem unják a levelezést.

Szerelmetes Asszonyom!

Ön itt? Szívem dalolva szárnyal, mint a pacsirtamadár, s riadtan verdes, akár a kert végébe hullott angyal. Ujjongok és rettegek. Az egyik minutumban örült, lázbeli alázattal borulnék az Ön lába elé, és kikiáltanám titkunkat, a másikban sűrű, fekete kárpitot vonnék az Ökör köré, nebody is bármi kitudódjék. Veszélyes ez. Reményltem volna, hogy utazásáról értesít. Kérem, tartózkodjék ott, amíg intézkedem!

A.

Édes úr!

Mint értesült róla, gyászt viselek. Oh, mit is írok, hiszen tudja Ön, uram halála óta. De gyászom most kettős: siratom a szerelményes perceket is, melyek magához fűztek. Nem várbattam tovább látni Önt. Ha szívet ismer, felkeres, s én – oh, ha látná, most esküvőleg keblemre szorítom kezem – egy pillantással sem leplezem le Önt, ki levelét aláírni is félt. Ne féljen! Wenn ich in den Sprachen der Menschen und Engel redete, hätte aber die Liebe nicht, wäre ich dröhnendes Erz oder eine lärmende Pauke. Higgye meg: nem vagyok sem zengő érc, sem pengő cimbalom. Várom!

az Ön Wilhelminája

Asszonyom!

Ön tudja, pillangó szívem lázban ég, mint egy katlan. Ám egy ily pilleszárny, ha ily hévvel ég, elporlad hamar. Lehetetlent kér: Gyámleányom kézfogójának napja ez, hogyan is szabadulhatnék! Pedig másom sincs, mint a remény, hogy hamarosan látom Önt. Bíz-zék, nagyon kérem, bízzék! És maradjon az Ökörben!

K. A.

Uram!

Ön, akár valami satyros az ártatlan nymphával, gúnyos játékot űz érzeményeimmel. Emlékezzék, amikor legutóbb évődve és csokolódva – ah, rágondolni is reszketek, leírni oly nehéz – ujjával mezítelen vállamra rajzolta a valnyi ütközet hadászati térképet, és bosszúért libegőn kiáltotta, ezért még lakolnak, azt is ábította, hogy a szerelemben is keményebb legyen, mint a francúz csapatok. Miért fúj tehát visszavonulót? Erősítse meg a tüzéséget, a könnyűlovasság várja Önt.

egy vágytól alélt nymppha

Kegyelmező Asszonyom!

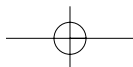
Sem a francúz, sem az ozman nem állíthat ki olyan hadtesteket, amelyek nőmmel bírának, ha indulatba jön. Botrányt akar Ön? A szégyenemet kívánja? Tekintete vérem csordulásában gyönyörködne? Esendek, könyörüljön!

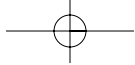
K. A.

Drága úr!

Amikor legutóbb esendett, a vörös szalonban paskolt az ablak elé hajló gesztenyefa ágával. Emlékezzék, mily harcias volt! Legyen most is az! A fiúnak megparancsoltam, hogy több levelet ne hozzon. Így tehát vagy Ön jön, vagy semmi. A döntés a kezében, édes úr!

egy gesztenyeillatú Erdei Szépség

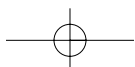

Sem a szomszéd szobában üres árkus fölél hajoló Rehák Ambrus uram, sem én nem tudhatom azt, mily keserves perceket él át most a méhszervező, pedig a phyllopter journalist mélyebb titkok ismerője, mint a doxológiát átszabó Nagy Szent Basileios, magam pedig – mondhatom tiszta lelkiismerettel – láttam már tetvet a rizsporos paróka alatt. Koháry likőrt hozat föl, szivart gyújtat a szobában, és úgy jár-kelel föl-alá, mint a vértanúkra eresztendő oroslán a ketrecében. Hol kiles az ablakon, hol a szépen épített kályha mellett függő festményt bámulja, amelyen burjánzó fák buja zöldjének hömpölyében piros főkötős leány hajol szelíden a fölfakadó forrás tiszta vizére. Még hogy a valmy-i ütközet hadászati térképe, még hogy gesztenyeág!, ismétli magában notóriusan a serfőző, de ahogy mondja, indulata nem apad, csak: átlényegül. És már nem akarja halára fojtani a delnőt, már nem kívánja kutyák elé vetni, vagy letaszítani a mókusember tornyából, ahogyan tette volna, amikor Lichtenberg uram jóvoltából hírt kapott a bekocsizásával botránnyal fenyegető Fekete Asszonyról: gőz szökik fejébe, forró bódulat, és már vágyja derékon ragadni ezt az akaratos özvegyet, ajkával szívni nyakszirtjét, fogával tépni le a válláról a ruhát, aztán püffedt ujjával vállára rajzolni ama Nagy Alexandros és Julius Ceasar összes hadjáratát, végül paskolni, paskolni gesztenyeággal, mogyoróvesszővel – lapátnyi kezével. És ahogy a vágy bugyborékol benne, lassan megfogja terve is.

THORWALD KAURISDAHL, AZ ÉSZAKI

Látományos tudomány, kérem, megmondom, mi az igazi látományos tudomány, még ha rája is az oldalam, mi sül ki ebből, magyarázza Fertály Mihály uram a harmadik padon ülve, amelyet Szászváry Horác helyezett el a többi között a vetítősátor alatt. Megmondom, amice: Schröpfer úr kávéháza Lipszében húsz év előtt. Ott, amice, a szeánsz kezdetén puncsot adtak föl, amelyből ki-ki tetszése szerint ihatott, majd tetőfokára hágván a hangulat, magunk láthattuk a sötét teremben gomolygó füstön megjelenni a pokolságosan szörnyű démonokat, de oly elevenen, hogy többen extasisba esvén kiáltozni kezdtek, vagy éppen elaléltek. Nekem szerencsém volt, egy gabonakereskedő lánya hanyatlott a vállamra, kit, mivel atyja féltékenyen és parancsolóan villant rám ott, a homályban, reménytelen volt meghódítanom, mégis úgy emlékszem rá, mint tikos szerelmesemre. A chirurgus mellett Rótkrepf Farkas császári térképész trónol fehéredő képpel: ha nyúznák se vallaná be, de a pokolságos rémek említése rettegéssel tölti el, ha tethetné, kisompolyogna, de már késő, másik oldaláról Chajághy Ferenc kapitány gunnyad némán, egy sorral előrébb Szentjóni Sáska János notárius tekergeti a nyakát, amott meg éppen megérkezik Rehák Ambrus uram, ki nem bírván elviselni a kiürült *Febér Ökör* hirtelen támadt csöndjét, maga is jegyet váltott a mulatságra. Mellette, kendővel átkötött szemmel, a Próféta mered előre. Nemsokára én is megérkezem kifogástalan öltözetemben, de csak miután Koháry András uram is bevonult nagy méltósággal, karján nőjét vezetve, s maga elé parancsolván a Verancsics Fideliusba kapaszkodó Dorotheát. Megbolydul a nép: a pap még ki sem hir-

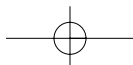

dette őket, és már így mutatkoznak – de a méhserkereskedő oly egyenes derékkal, oly kackiás léptekkel halad át a padok közt, hogy ki-ki kedvét veszti a sugdolózástól, visszafordul az elől kifeszített vászon felé, illetve-billegve pislog előre.

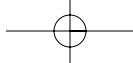
Kezemben Aristotheles *Poeticájával* érkezem, hogy szellemem éberem tartsam addig is, amíg a padon gubbasztva várnom kell a laterna magica begyűjtására, s hogy megértssem: az helyes, aminek van eleje, közepe és vége, vagyis olyan része, amelyet szükségképpen nem előz meg semmi, de szükségképpen követ valami, olyan, amit szükségképpen megelőz és követ valami, és olyan, amit szükségképpen megelőz valami, de szükségképpen nem követ semmi. Nagy titok ez, nagy titok.

Nyomomban hajdúk lépnek a sátor bejárathoz, bekémlenek, majd két oldalra állva szalutálnak a bevonuló Czindery Mártonnak. Amint a bíró helyet foglal a másik két hajdú behordta öblös székben, amely csak erőtlen utánzata Gabbatának, Szászváry Horác maga jár körbe a sátorban, és oltja el a fáklyákat. Csak én látom, amint a ránk boruló sötétben Koháry András előre görnyedve kibúvik az estbe. Jól tudom, most átvág a téren, meg-megállva figyel, nem követi-e valaki, hogy aztán eltűnjék a Lőportár utca vakolatszágú kanyarulatában. Ott kezd mászni a falon fölfelé, tíz körmével markolja az indákat, a téglák réseit, úgy tornássza magát még egy és még egy arasszal följebb. A kerítés tetejére érve már eléri a fogadó sarki ablakát, azt kocogtatja meg, de olyan óvatosan, mintha attól félne, betörök a keze alatt. Elébb gyertya jelenik meg odafönt, majd eltűnik a pislákoló láng, és megnyílik az ablak. Ön itt?, hangzik a szózat. Nyissa ki, könyörögve kérem, szerelmetes asszonyom!, lihegi a méhserkereskedő. Menjen ön el, hallik a sötétből, ön megváratott egy szegény, kiszolgáltatott özvegyet. Másra sem gondoltam, mint önre, sziszeg Koháry, lába reszket az egyensúlyozástól, szemérmesen köhéscseléssel igyekszik elnyomni a halk szelletet, amely kínjában elhagyja dörgedelmes ülepét. Beteg ön?, álméllkodik az özvegy. Igen, az ön betege, hallik kintről. Mit óhajt ön?, akadékoskodik az asszony. Önt, önt, esküdzik a serfőző, közben forog, nem jön-e valaki a közelben? Hiszen már hálóruhában vagyok, mondja a delnő, s ha Koháry láthatná, pirulását is látná. A serfőző agyát e szavak hallatán elönti a vér, nem kérlek tovább, csülkös ujaival megragadja a résnyire nyitott ablak keretét, már húzza föl magát, lábával rúg a falon, hogy mérhetetlen potroha vissza ne rántsa. Ah, sikkant a Fekete Asszony, de nem ellenkezik, hátralép s vár. A hódító beküzdí magát a résen, liheg egy szemvillantásnyi ideig, majd ráront áldozatára. A Fekete Asszony nádszál teste recseg-ropog az ölelésben, fehér lába egyszer a mestergerendára rúgkapál, másszor ezt a széles, böhöm derekat szorítja, szorítja. A serfőző nyüszög, liheg, harap, nyal, recseg az ágy alattuk, akár a rianás. Rohamozzon, rohamozzon, mint a francuz Valmynál, pihegi az asszony, s majd belehal, úgy borzong a rajta csuszamló férfitestet érezve. A lovasság már nem ér semmit, nyög Koháry, asszonyom, kiadom a parancsot a tüzérségnek.

Szászváry Horác sátrában eközben úgy feszül a csend, hogy pengetni lehetne. A látományos tudományok doctora beizzítja a laterna magicát, égett olajszag száll a levegőben, az elülső sátorlapon pedig hirtelen színes képelmény jelenik meg, de olyan pazar fényben, mint a húsvéti oltárkép. Ez itten, kérem, a megfagyott gyer-

mek, kiáltja Szászváry, itt látható, amint szegény árva elveszti a szüleit a nagy orosz télben, majd reménykedően vár a végtelen jégmezőn, ám a megmentők később érkeznak. Egy asszony fölzokog, valaki zúgolódik, de a látományos tudományok doctora máris új képet vetít előre. Ez itten, kérem, a halember, kiáltja. Senki nem tudja, honnan jött ez a szörnyeteg, de – láthatják – uszonya van, mint a pontynak, kérem. A déltengeri matrózok minden holdtöltekor látják előbújni éjfélkor a sötét nagy óceánból. Az elképedt tömeg egyre izgatottabb, valaki föláll, hogy kimenjen, de akkor újabb kép kerül a falra. A szűz az unicornissal, harsogja Szászváry, látható, kérem, amint a delnő megszelídíti a jószágot, amely eztán ölére hajol a bezárt kertben. Csak én figyelem ki, hogy Niklai Dorothea szégyellősen elfordul. A szűz és az egyszarvú azonban eltűnik, és a falon egy szakállas alak jelenik meg magyaros, de nem túl cifrázatos öltözetben, amint a tömeg felé nyújtja karját, és szónokol. Szászváry mondaná, ám ebben a pillanatban föláll Chajághy Ferenc II. osztályú huszárcapitány, a képre bök, és deklamálni kezd: hajdan, midőn a hazát veszély fenyegette, hős apáink véres kardot hordoztak körül az országban, s ennek láttára mint sasok repültek a harcmezőre a vitéz magyarok. Én, látván a haza jelen veszedelmét, zászlót ragadtam kezembe, megesküdvé, hogy addig nem nyugszom, szegény fejemet nyugalomra nem hajtom, míg az elárult haza fiait szabadságának megmentésére annak árulói ellen zászlóm alá nem gyűjtöm. De most, miután Szeged népének lelkesedését látom, bizvást összehajtom e zászlót, e zászló nem enyém többé, én Szeged zászlója alá állok. És én bízom a magyarok Istenében, bízom Szeged népének lelkesedésében, hogy kevés idő múlva mentve lesz a hon; ha pedig a hadiszerecse kevésbé mosolyogna fegyverünkre, ha netalán a végrehajtó hatalom az ármány által a fővárosból kiszorítottatnék, azon esetre Szegedet oly pontnak tekintem, melyről a haza szabadságát, a nemzet függetlenségét megmenteni erősen hiszem. Ki ez?, áll föl dühösen Czindery Márton bíró uram. A kapitány, mint akit démon szállt meg, oly csillagtalan, de lázas tekintettel, feléje fordul, és kijelenti: ez Kossuth Lajos szegedi toborzóbeszéde az 1848-iki október 4-én. A sátor alatt megszorul most még a lehelet is, szó ki nem jön a szájakon. A orvos kérde meg végül: aztán mire toboroznak Szegeden? A szent szabadságharcra, mosolyog az egykori katona, s folytatja: sok szép harcot élünk meg, dicsőséges hadjáratok szelik át az országot, hanem Görgey tábornok végül mégis leteszi a fegyvert Világosnál. Megint csend, míg Rótkrepf Farkas meg nem kérde: és ki előtt teszi le a fegyvert? Az oroszok előtt, vágja rá a kapitány, mire általános borzalom fut végig a sátron. Az oroszok ellen fogunk háborúzni?, képed el Rehák Ambrus. Dehogy, a Habsburgok ellen, jelenti ki lelkesen Chajághy Ferenc, mire zúgolódás, morgolódás támad a sátorban, Szentjóni Sáska uram alattomban jegyzetel, csak a orvos Fertály Mihály szava hasít át a tömeg zaján: kapitány uram tán a jövőbe lát? Ám Chajághy Ferenc nem törődik a felelettel, újra szentori zengésbe kezd: szegediek! Testvériség köt össze bennünket. Nincs nemes és nemtelen többé; egy hazának fiai, polgárai, testvérek vagyunk mindnyájan. Tehát testvéreileg összetartva ragadjunk fegyvert az árulók ellen, legyünk készen hazánk oltalmára. A látományos tudományok doctora azonban újabb

képet vetít a falra, a kapitány visszavonulni kényszerül. Ekkor tér meg Koháry is az ütközetből.

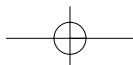
Szászváry Horác most olyan látományt bűbájolt elénk, amelyben beléreszket minden szív. Valamiféle deákus mellképe, akárha a jóskártya valamely lapján; a félalak jobb kezével a magasba mutat, ahogyan a Pantokrator Krisztus, de ujjá nem formáz semmi jelet, bal hónaljában könyv, ám a kéz, a kéz csinos boros flaskán nyugszik. Fején széles kalap, mely alól komisz tekintettel pillant reánk. Lehellet megszegik, a száraz csöndbe Czindery Márton bíró uram suttog bele, ki pillanatra elvesztvén méltóságát föláll a helyén, a képre mutat, és hangja vesztetten közli: Thorwald Kaurisdahl, az Északi. Valamennyien hallgatunk, ahogy az ég alatt, ahogy a sír fölött szokás, de csak egy pillantatig, aztán olyan hangzavar támad, mint a piaci lárma. Az emberek egymást tiporják, az asszonyok ábrázata fehér, ha nem volna szikkadt is a riadalomtól, freskót lehetne festeni rájuk. Czindery Márton füléhez hajolok, kin jól látom, szívesebben ülne most otthon, Gabbata biztos ölében: bíró uram, tartsa egyben a népet, mindenkit ki kell hallgatnom. A bíró keserűen les föl rám: kérdezősködni fog? Tekintetem az övébe horgasztom, és az amerikánerek tiszta nyelven felelek neki őszintén, szívből: I'm a private dick on a case. Perhaps I ask too much. It didn't seem much to me somehow.

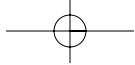
A NEUSTADTI ÖRDÖNGÖS

(*Szászváry Horác vallománya*)

Komédiáskodás az egész, kegyelmed is jól tudja, veti oda a látományos tudományok doctora, miközben a laterna magica szétszedésén ügyködik, s valami optikai darabot eltávolítván hozzáteszi: a nagy Lucilius is úgy írja, „mint a kisgyerekek azt hiszik, hogy a bronz szobrok mind élnek, és emberek, és minden kitalált álomképet igaznak vélnek, sőt azt hiszik, hogy szív van a bronz szobrokban”. A sátor eleiben Koháry András üvölt, hogy protestál a bánás ellen, de Czindery uram leinti: rendelhet a város máshonnét is méhsert. Erre aztán megnyugszik a kalandor kereskedő, én meg fölemlítem Szászváry Horácnak: bronzról itt szó sem volt. A doctor most eltöpreng, mielőtt példázatos beszédébe kezdene: öt év előtt egy ember Pilnitztól Drezdáig rohanván üvöltötte, hogy egy csolnakost látott átevezni a holdon. Neustadtban végül agyonverték, mert ördögösnek kiáltották. Arra céloz kegyelmed, hogy botoztatni kéne a népet?, csapok le, akár a saske-selyű. Csak azt mondom, amit mondhatok, vág vissza: hogy a látományos emlék olykor fáj, akár a colica.

A sátor közepén Chajághy Ferenc kapitány a padozatra áll, s karját a magasba emelvén, demosthenesi hangon hozzákezd – ahogyan ő mondja – Kossuth Lajos ceglédi beszédéhez, ám valaki a sötétből tartarusnak nevezi, s fenyegeti, összetöri, akár a tikmonyt, ha nem ül vissza. Csend lőn, én meg rászólok a festett üvegeket rakosgató Szászváry Horácra: kegyelmednek tudnia kell, mitől fáj a látomány. Megáll most a munkában, úgy felel: Milánóban volt alkalmam beletekinteni

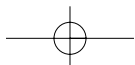
a nagy Leonardo hátrahagyott irataiba, ami, mondhatom, nem volt egyszerű, hiszen a genie scriptumait – jobb keze megbénulván – bal kézzel, ráadásul titkos írással rózta föl. Annyi azonban bizonyos, megmondja: „a szem, amelyet a lélek tükrének mondanak, az elsődleges út, amelyen keresztül az értelem a természet számtalan alkotását a legsokrétűbb és a legnagyobbyszerűbb módon szemlélni tudja”. Akkor tehát látomány nélkül nincs is a teremtés?, kérdem meglepetten. Látomány nélkül nincs is a Teremtő, mosolyodik el lidércesen a doctor, hiszen Leonardo is figyelmeztet: írd le Isten nevét, majd tedd mellé a képét, és meglátod, melyiket imádják jobban. Akkor hát minden elveszett volna, hajtom le a fejem, mi is csak egy képelmény vagyunk? Ugyan, nevet föl Szászváry Horác, mindenki tudja azt, Isten nem ecsettel, hanem pusztá szóval teremtette a világot, van remény. Eltűnődik, végül szelíd hangon, mint aki enni kér, megtoldja: ámbátor ha mégis, az sem baj, mert a világ alá van vetve bizonyos fényeknek, de a festészet magában hordja a fényt és az árnyékot. Egyszer látogasson el Milánóba!

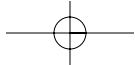
Most lángpallosú tekintettel nézek a látományos tudományok doctorára: honnan ismeri kegyelmed Thorwald Kaurisdahl, az Északit? Ki az a Thorwald Kaurisdahl, az Északi?, kérdi, mintha csupán azt kutatná, fölkelt-e már a nap a függönyön túl? Ki volt az utolsó képen?, csapok megint. Senki, rázza a fejét, de azért elárulja: én sem tudom, égetett cukrot árult Erfurtban, az egyetem közelében.

A LÉLEKLAKÓ ÉR TITKA

(*Waltherr György uram vallománya*)

Én mondom, a léleklakó ér az oka mindennek, mondja Waltherr György uram, ki – vesztére – mégis behurcolta a sátorba cseber orrát, s most az őszi hűvös ellenére izzadván várja, mikor térhet már vissza jó kármentője mögé. Odabent az emberek zúgolódnak, a hajdúk nem eresztik őket, mi halkán engedjük ki s be a levegőt a templom mellett. Szólnom nem kell, Waltherr uram értvén, hogy Thorwald Kaurisdahlról faggatom, mondja magától: olyan farkasordító hidegben érkezett, hogy a cinkék lefagytak az égről, itt hevert egy tucat, de kemény volt mind, akár a lapis, még a kóbor macskák is fanyalogva otthagyták őket. Tán vissza is tud számolni kegyelmed?, pillantom meg fényes cipőm orrán a fölkelt hold csillanását. Húsz év előtt lehetett, mereng el a kocsmáros, de annyi bizonyos, csak aztán fogadott el egy kupa „magyar kávé”, hogy már enni adott a kutyáknak. Végre én is fölkapom a fejem: kutyáknak? A kocsmárius bólint: Isten bocsássa meg nekünk minden vétkünket, a szánját kutyák húzták, azokat karózta le az *Ökör* udvarában. Úgy vonítottak éjjelente, hogy a babonás öregasszonyok szentelt vízárt kiáltottak. Meddig kvártélyolta, György uram? Egy álló, megveszekedett hétig, hogy a kórság fújja el neki a takarodót!, szusszan a vendéglős. Tán rossz vendég volt, kocsmárius uram?, kérdem megmosolyogva az indulatját. Dehogyan volt az, legyint Waltherr György, úgy fizetett, ahogy egy ilyen deákusféle sose. Bár igaz, az első nap a boromra a mi nyelvünkön azt kérdi: csigert ad nekem kegyelmed? Csiger az a lópatkós, villás farkú apád! De nem szóltam én, aztán ő sem szólt, csak

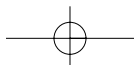
kortyolt, ette az ösztövér sódort, és fizetett. Komisz tekintete volt, akár a süldő gyerekeknek, aki a vásárban a csizmádra pössentett, de a bundájából, a bőréből valami más szaglott, én mondom. Kegyelmed nem csak a vendéglői szagokat ismeri úgy?, kérdem kötődve. Rémítő a tekintete, ahogy rám néz: a halálét minden teremtettt lélek fölismeri.

Tán meghalt valaki?, kérdem kis szünet után. Ha a pipám itt volna, most bizonyára rápöfentettem volna, de így csak a jó őszi levegőt haraptam, míg Waltherr uram önnön nyakán agyoncsapott egy megtévedt legyet. Meg hát, mondja a kocsmáros, míg megnézi, mit készül elmorzsolni az ujjá között, két borbú is az istállómban. De azokat már csak nem írja egy deákus számlájára, emelem meg határozottan a fejem. Már hogyan írnam, kérem, mosolyog ravaszul a kövér vendéglős, hiszen ő segített levágni. A saját kandisnaja kergesse meg magát, György uram!, felelem magam is nevetve, már azt hittem, garabonciást vagy lidércet emleget itt nekem világnak csúfjára. Ugyan, kérem, pedri meg a bajsát, a kocsmától messze esnek a könyvek, de ott ül benne mindenki, aki a könyveket kívülről fújja. Nagy tudomány a magáé, kocsmárius uram, hahotázom most már. Az biztos, bólint büszkén, előbb láttam én azt, kérem, hogy a pápa őszentsége fölöszlatja a jezsuita rendet, mint maga a pápa: két megmárosodott janzenista magyarázta, legkésőbb a nyáron meglesz, miközben azt játszották az udvari hóban hanyatt fekve, hogy tudnak úgy pisálni, mint egy római szökőkút. Na, ha ekkora tudomány a magáé, keményítem meg a hangom, akkor csak meg tudja mondani, mi volt az Északival? Azt nem tőlem kéne megkérdezni, kérem. Hanem kitől? Azt sem tőlem kéne megkérdezni, kérem. Méregbe jövök, fenyegetően nézem a vendéglőst: hanem azt maga se igen szívelné, ha a hajdúk kutakodni kezdenének az *Ökör*ben, jól mondom? Egy csárdában mindig van mit megtalálni, ha nem a háziaknál, akkor a vendégeknél. Nem tudok én semmit, kérem, enyhül a hasas ember, csak azt, hogy beteg lett. Miféle kórság volt az, sürgetem, senyv, süly, szőrféreg? Azt én, kérem, nem tudhatom, mereng vissza Waltherr György, s most tán őszinte. Eljött a chirurgus, köpölyözte, kristélyt adott neki, volt purgatio, emplastrum, de már a borbély is oda volt, hogy más nem segíthet, csak a minden feneséget meggyógyító panacea orvosság, mert itt a léleklakó ér kórságos. S mi volt a gyógymód?, kérdem szájtátva. A kocsmárius észre is veszi, somolyogva válaszol: az Isten annak a megmondhatója, legfeljebb az ördög, mert Thorwald Kaurisdahl, az Északi három nap fekvésben elviselt gyújtovány és olykori sárvízhányás után egyszer csak fölkel, mint a hordágyon Krisztus elé cipelt ember, és nyikk nélkül kiment a kutyáihoz. Aztán? Aztán befogott, fizetett és elhajtott.

A LOVAGKERESZT SZALAGJA

(*Chajághy Ferenc II. osztályú huszárrkapitány vallománya*)

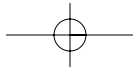
A nagykeresztet, kérem, őfelsége, II. József császár az 1785-iki esztendő október 15-én, a középkereszt bevezetésével egyetemben csillag alakúra formáztatta, de a lovagkereszt megőrizte ama kereszt formát, amelyet őfelsége, Mária Terézia

császárné hagyott jóvá, mondja Chajághy Ferenc kapitány uram eligazítván civil kabátját, mintha a rendjel valamely fokozata ott csüngene rajta. Megemelem ujjam, jelezvén, hogy szólni kívánok, de a kapitányból árad a szó: a lovagkereszt a legfelső gomblyukban, szalagról alácsöngetve hordandó, megkülönböztetve így a parancsnoki keresztől, amely a nyakban, illetve a nagykeresztől, amely a mell bal oldalán, a jobb válltól a bal csípőig húzódó szalaggal viselendő. Kapitány úr, vágnék közbe, ám Chajághy uram nem hagyja magát. Az idei januarius idején századommal rendkívüli bátorságról tevénk tanúbizonyságot, sorolja. Portyára indulván földerítettük az ellenséges francuz állásait, és rajtuk ütven foglyokat ejtettünk. Hadászati műveletünk legfőbb erénye, hogy embereim közül senkinek haja szála sem görbült. Kiváló, jegyzem meg, és szavam őszinte. A kapitány azonban keserű arccal pillant rám: ezredesünk azonban tudomást sem kívánt venni fiaim rendkívüli vitézségéről, helyettük s helyettem felsőkubinyi Meskó József ugyancsak II. osztályú kapitány részesült dicséretben, ki ugyancsak foglyokat ejtett portya közben ezen a januáriusi napon. Sajnálatos, vetem közbe. Nincs kétségem, feleli Chajághy uram, hogy Meskó ezredest az 1800. április 8-iki Mont-Cenisnél vívott ütközet után majd előterjesztik a katonai Mária Terézia Lovagrend lovagkeresztjére, amelyet az 1801-iki évben kap meg, s amelyet, a hozzá kérhető bárói címmel, valójában nekem kellett volna elnyernem portyám után. Szörnyű gyanúm támad. Hogy hívták az ezredest, kapitány uram? Fölhúzza az orrát: egyesek szerint Thorwald Kaurisdahlnak, de jómagam hosszú ideje igyekszem elfelejteni. Kapitány uram, kérdezem most igen komolyan: a múltat is látja? Látja azt mindenki, vágja rá, és vár a toldással: hiszen épp most mondom, hogy próbálok elfeledni.

JÓZSEF CSÁSZÁR ÁLRUHÁBAN
(*Fertály Mibály uram vallománya*)

Ugyan, kérem, a campus nem mást, mint színes buborékok csinálóhelye, magyarázza széles mozdulatokkal a chirurgus. Nem inkább a műveltségé és a fortélyos kitalálmányoké?, kérdem nem sok fortéllyal. Ah, amice, legyint Fertály uram, melyik baccalaureus nem találta még meg a világ újabb csodáját egy bibliothecában eltöltött hét után, s ugyanígy, ha valamelyik sörkertben időzött? Beismerem, a magister az más, az már inkább distinguál. Miféle csodákat hallani, chirurgus, uram?, lesek most a tér mögött meredő sötétségre, mint csak amúgy, balkézről érdekelne a dolog. Hja, amice, ki ne hallotta volna már, hogy az ifjú Martin Luther magával, a chiromantistaként és Krisztus Urunk csodáit megismétlő mágusként kóborló Doctor Faustussal ült egy asztalnál Erfurtban? Ha elég rosszmájút kérdez, még azt is elmondja kegyelmednek, a protestatio sem volt más, mint a kénköves ördög súgmánya, akit pedig a hírhedett varázsló idézett meg önteltségében. Csoda, amice, ha eztán Wartburg várában a derék Martin hozzávágta a kalamárist a kísértőhöz? Nagy titkok ezek, Fertály uram. Csak annyira, amice, mint a wittenbergi vártemplom ereklyéi, neveti el magát most a gyógyító ember. Ha ugyanis nem tudná, volt ott vessző Mózes égő csipkebokrából, szalma és széna

a betlehemi jászolból, forgácsok a jászol fájából, cafatkák a jászolban fekvő Megváltó Urunk pólyájából, kilenc tövis a Keresztrefeszített koronájából, szálkák a keresztfából, tincsek a Szűzanya hajából, darabkák az ingéből, kabátjából, fátyolából, de édes anyatejéből is őriztek egy palackkal. Ezen túl, amice, látható volt 204 testrész és egy egész holttest a Heródestől legyilkoltatott betlehemi aprószenetekből. Ekkora csodákra volt képes Frigyes, szász választófejedelem. És mit beszélnek az egyetemeken az Északiról?, vágom ketté a chirurgus hosszan tekergőző fonalát. Ugyan, amice! Az Északi mindenütt ott volt, persze, hogy láttam Lipcsében is. Ámbátor igaz, van, aki azt mondja, azért látta Schröpfer úrnál, mert ő maga volt Schröpfer, de hozzá teszem, más azt állítja, ő volt az áruhás József császár. Hát ebből gyúrjon tésztát!

A MÁSODSZORI HATODIK NAP

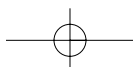
(*Czindery Márton bíró uram vallománya*)

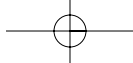
Thorwald Kaurisdahl, az Északi februarius, másképpen Böjtelő havában érkezett, sorolja a bíró. A város valamennyi kutyája egyszerre vonított föl, a házi tűzhelyekben kialudt a láng, magától elhalt két disznó, három szarvasmarha és negyvenkét baromfi, miket – megkezdődvén a legszentebb Nagyböjt – a tűzre kellett vetnünk. Ha én ülök a bírói székben, magam ragadok kardot, lándzsát vagy rudat, és kergetem el örökre, ám Csomaffy Gergely a passzusokat megfelelőnek találván engedélyt adott, hogy az idegen bekösse szánvontató ebeit a *Fehér Ökör* udvarára, s ott kvártélyt vegyen magának. Az éjjeleken szobájából kijönni senki nem látta, ám följegyezték, hogy sötét ruhájában végigsétált a holdfény verte Széna utcán, föltűnt a Koháry-ház előtt, a Kereky báró földjén, ahol most a csillagvizsgáló áll, és ketten látták a Lichtenberg-féle kávéház fölött ellebegni. Egy hét múlva korán reggel kutyáit befogta, és elhajtattott a városból. Szánja nyomát egy perc alatt befedte a vastagon zuhogó fehér hó. Melyik esztendő volt ez, bíró uram?, próbálom kihúzni belőle. Hogy melyik esztendő, azt már meg nem mondhatom, felel kriptahideg hangon. De a napot igen: a februarius 15-iki napon érkezett, és a februarius 23-iki és 24-iki között napon, hajnalban menekült el innen: az intercalatio volt ez, más néven a Mátyás-ugrás, a dies bis sextus, vagyis a mi nyelvünkön a másodszori hatodik nap.

LUPERCALIA

(*Vérancsics Fidelius vallománya*)

Az ifjú esőcsináló nem rám aggatja tekintetét: a kimeredt sötétre, ahová én bambultam a chirurgust faggatván. A mókusember azonban a sötétet sem látja, tudom, szeme előtt Niklai Dorothea fehér válla világít, melyre egyszer fejét hajtáná lágyan, s melyet másszor vadult csókokkal szántana végig. Ön csillagász, kezdem, s talán bólint is, de nem ügyel oda. Mi az intercalatio?, kérdem halkán, s most végre fölcillan a szeme. Latin örökség ez, magyarázza, ha kíváncsi, említi

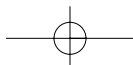
Livius és Plutharkos. A nap- és a holdesztendő egyeztetése problémát vetett föl, ám Ceasar pontifex maximus, consul és dictator parancsára az egyiptomi Szoszigenész e leleménnyel megoldotta. A pontifex maximus a számítások alapján a november és a december közé két rendkívüli hónapot iktatott be, hogy a nap- és holdesztendő megegyezzen, majd parancsot adott a négyévenkénti szökőnapra, amelyet – dies bis sextus – a március Kalendaeje előtti másodszori hatodik napra, azaz hogy februarius 23-iki és 24-iki közé rendelt el. Ettől nálunk Mátyás napja a 25-ikire ugrik, ezért nevezzük Mátyás-ugrásnak. Mielőtt kérdeznék, a föllekesült ifjú Verancsics folytatja a levezetés magyarázatát. Megjegyzendő, emeli föl új-ját ragyogó tekintettel, hogy őszentsége XIII. Gergely pápa utasítására Aloysius Lilius és Christophorus Clavius kidolgozta az újabb naptárt, amely a pontosítás kedvéért 400 évenként kihagy három szökőnapot. Ezen naptár az 1582-diki október 4-én bevezetésre került a művelt katolikus keresztény világban, az 1587-diki óta Magyarországon is kötelező volt, ámde a nyakas protestánsok tiltakoztak az igazítás ellen, így az országban sokáig két időszámítás volt érvényben. Jó multság lehetett, amikor nálunk már nagycsütörtök köszöntött be, a kálomistáknál meg még csak a múlt hét előtti péntek döcögött.

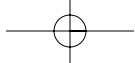
Fejem zúg, annyi számot s nevet sorol elélem a mókusember, s honnan is tudnám: a java még csak eztán jön. És mit tud kegyelmed a februarius 15-iki napról?, kérdem gyanútlanul, mire az ifjú Verancsics Fidelius összeszűkültek tekintetét lekasztja a dagadt sötétségről, rám veti, s mint aki rémlátományt kiált világgá, sorolni kezdi szörnyűségeit.

Megírta Plutharkos, megírta Livius, Varro, Quntilianus, Ovidius: a Lupercalia napja ez. A tisztulás napja, az alvilági istenek napja. Az arkadiai Lúkaionon született Pan isten napja, akit szokás Inuusnak is mondani, s aki a szemérmű behatolás istene. A farkasember és a kecskebak ünnepe ez. Ezen a napon a lupercus-papok, onnan indulva, ahol Romolust kitették, körbefutnak Róma városában. Két kecskét vágnak le, majd két nemes ifjú homlokát véres késsel érintik, de mások azonnal letörlik a vért tejbe mártott gyapjúkendővel. A két ifjú ekkor hangosan nevet. A kecskének bőréből szíjat hasítanak, és az ifjak, derekukon övvel, máskülönben anyaszült mezítelenül futásnak erednek. A kezükben hordott szíjjal mindenkit megcsapnak, és fiatal asszony nem tér ki ütlegük elől, mert így lesz termékeny. Ahogyan a fenséges Naso megénekelte: Ifjú nő, mire vársz? Nem tesz téged anyává sem gyógyfű, sem imád, még a varázsigé sem. Tűrd csak az ütlegeket! Termékennyé leszel akkor.

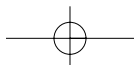
AZÓTA NEM ESIK NÁLUNK AZ ESŐ

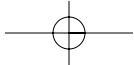
Ma már nem ejtünk szót róla, de az ifjú Verancsics Fidelius, ki három év előtt egy csupa sár őszi napon olyan büdösen érkezett a városba, hogy a galambok is szétrebentek, vagy egy álló hónapig maga is jós astrologusként kereste a kenyerét. Annyi pénze se volt hogy a legnyomorúságosabb szállást megváltsa az *Ökörben*, utolsó vasaitól egy heti pénzt fizetett Waltherr György uramnak, amiért is meghúzhatta magát a szénapadláson, de csak azzal a föltétellel, hogy azt szét nem dülja, mert akkor a koc-

márius villával kergette volna ki a kapun át a liget felé. Hanem az ágrólszakadt suhanc hamar ráébredt, ha enni is akar, dolgoznia kell, hát elkezdett körbe járni az utcákon, hol lehet szükség egy magafajta tudós emberre. De hát nem márványból rakott, fényes kupolás civitas a miénk, van, ahonnan nézve varjófészek, rókalyuk: nálunk nincsenek bányák, sem hadi üzemek, pompás vitorlásokat kibocsátó gyárak, palotaépítők, tudákos társaságok – senki, aki két kézzel kaphatna a matematika, a physica és az astrologia dolgaiban igen jártas, kutató elmének. Az ifjú Verancsics két nap után kopogó szemmel, kiszáradt torokkal rogyott le a *Febér Ökör* egyik hátsó asztalához, onnan hallgatta korgó gyomorral, amint a szomszéd alkalmatosságnál egy bérelt kocsi utasa germanus nyelven mesél Waltherr György uramnak egy hatalmas sült liba fölött. Micsoda utak!, emelte föl rosszallólag a villáját a veres hajú, veres bajszú vendég. Hanem, az már igaz, ami az árat illeti az igen jutányos volt. Mert kértem én: tudja maga, kocsmáros uram, mennyit számít meg a posta két lóért? Megmondom: 50 forintot. 50 forintot!, kiáltott föl még egyszer, majd végre lenyelte a falatot, amely eladdig a nyelve alatt forgott. Na, de mostan, kocsmáros uram, folytatta, találja ki, mennyit kért a paraszt? Waltherr uram a vállát vonogatta, nem szokott ő parasztokkal alkudozni, a várost vagy húsz esztendeje el nem hagyta, ami meg a csárdához kell, megtermeli maga odakint az ólakban meg a kertben. Mondjon egy árat, kocsmáros uram!, kérte a veres fejű ember, de a nagy, mamlasz vendéglős csak szuszogott mélyen. 13 forintot, szólt át kifogástalan németiséggel Verancsics, ki már nem bírta magában tartani tudományát. A vendég alaposan végigmérte, majd kijelentette: megkérdezte a parasztot. Nem én, rázta a fejét a tudós, meg van az írva a csillagokban. Ah, mesebeszéd, legyintett a veres hajú. Hát akkor azt honnan tudom, kérdezte az éhségében szemtelenülő Fidelius, hogy volt egy szekeres ember, aki 30 forintot kért volna két lóért? A német az asztalra csapott, fölállt. Ki maga? Csillagász, felelte megtörtén Verancsics. Szóval astrológus? Tudós vagyok. Az utazó nagy ravaszul nézett az ágrólszakadt deákra: hanem ha a csillagokban meg van írva minden, talán többet is tud mondani? Nem foglalkozom vásári vajákossággal, keseredett el a diák, s hozzátette: a tudomány Isten dicsőségére és az ember megnagyobbítására szolgáltatik. Ugyan, kérem, lépett előrébb a veres fejű ember, s megrázta vastagon csörgő erszényét: kérem, én fizetek magának tíz forintot, ha válaszol három kérdésemre. Az ifjú Verancsics nagyot nyelt erre, fölült a székében, intett: kérdezzen, kegyelmed! Az utazó alaposan elgondolkodott: hány éves vagyok én? De pontosan! Negyvenhárom esztendő, hét hónapos és tizenegy napos. Tévedés, kérem, máris vesztett, nevette el magát a német, tizenkét nap a vége. Erre Fidelius is elmosolyodott. Édesanyja este kezdett el vajúdni, ám ön kevéssel éjfél után látta meg a napvilágot, tehát tizenegy. Az idegen elkomorult, s már elő is sorolta a második kérdést: hány unokafivérem van? Ha Friedrich unokatestvérét nem számítjuk, aki a napokban esett el, akkor tizennégy. Friedrich elesett?, emelte föl fejét fájdalmasan a veres ember. Hiszen katona volt, bólintott részvétellel a csillagász. Akkor hát, fiatal barátom, ha ilyen jártas élet és halál dolgában, talán a jövőről is tud, szűkült össze az utazó szeme: mondja meg, hol leszek én holnap ilyenkor? A jövőbe látás ugyan botcsinálta jószok és vándorló csalók dolga, tudós ember ilyenre fejét nem adja, ámde ezt a csillagok nélkül is meg tudnám mondani, mosolyodott el a tu-

dós: ágyban, mert annak a sült libának a bőre úgy megkínozza a beteg epéjét, hogy reggel már fölkelni sem bír, amíg valami chirurgus áldott epehajtó teát nem kever magának. Ezen aztán derülni kezdett az egész csárda, mire a veres ember dühbe gurult: jó, akkor majd reggel jöjjön vissza! Nem kell addig várni az igazságom examenjével, uram, elég ahhoz három röpké perc is, nevetett most már hangosan a derék magister is, s valóban: alig telt le a kiszabott idő, a németet oly erős görcs vette le a lábáról, hogy Waltherr uramnak meg az istállóból behívott parasztnak kellett föltámogatnia a lépcsőn – de csak miután a tíz forintot leszámolta Verancsics Fidelius markába.

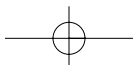
Hamar híre ment a dolognak, a jöttment tudós onnantól bárkinek jósolt, aki megkérte rá – kinek forintért, kinek tallérért, garasért, ahogyan a nyomorult épp fizetni tudott. A legboldogabb Waltherr György uram volt – s egy pazar vacsorát adott érte –, amikor a szállóvendég percre megmondta, mikor ellik a tehén. Épp hogy nem maga nyalogatta le a kihúzott borjút.

Igy ment ez Szent András napjáig, amikor is egy kisebb társasággal a közelben vadászó Kereky báró betért a városba, hogy italművekkel frissítse föl magát, mielőtt folytatná a hajszát. Nagy lármát csaptak az *Ökörben*, s hogy a multság teljes legyen, Waltherr uram ajánlotta nekik, vonják kérdőre az astrologust, talán mond valami hasznosat is. Kend valami képmutogatót, valami chiromantistát vagy vajákos felcsert akar mutatni nekünk?, gurult dühbe a báró. Dehogy, alázatoskodott a kocsmárius, kegyelmed elégedett lesz, az ifjú Verancsics úgy lát a múltba és a jövőbe a csillagok tudományával, ahogyan én látok bele a betérő vendég pugyillárisába. A compania tagjai erre tapsikolni kezdtek, és a jóst követelték, a szobájából (mert most már arra is tellett a keresményéből) levezetett csillagász pedig minden kérdésükre megfelelt. A báró hosszan figyelte a vidám disputát, majd csendet intett az egész csárdában. Azt mondd meg, édes fiam, kezdte, ha ilyen járatos vagy a múlt és a jövő dolgaiban, tudod-e a saját jövődet? Nem vásári mutatvány a tudomány, méltóságos báró úr, hajolt meg a fiú, se jövőbe, se múltba nem pillantottam, míg ide nem jöttem, s itt is csak akkor teszem, ha pénzcsergést hallok. Azt te tőlem nem hallasz, fiam. Hogyan is reménykedhetnek ilyenben, s minek is, ha csörög az máshonnan? Felfogadlak, fiam, bólított a báró, egy igazi tudós elkel nálam is.

Hogy a báró miképpen is vette hasznát az ifjú Verancsics Fidelius tudományának, azt senki nem tudja, de elég annyi, hogy kosztot, kvártélyt kapott a kastélyban, tavaszra pedig fölhúzatta neki a fatornyot az üres telken, mit kártyán nyert el a tisztos tanács egyik tagjától. A csillagász oda fölköltözött, akkor lett belőle mókusember, és azóta nem esik nálunk az eső.

HA SZENT ÁGOSTON MEGTANUL GÖRÖGÜL
(*Pater Engelhardt Guido vallománya*)

Nem merészelném határozottan állítani, minthogy a feltételes mód bizonyítás alapja nem lehet, de talán minden másképp alakult volna, ha Szent Ágoston megtanul görögül, mondja a jó pater, míg én késemmel óvatosan kipiszkálom a szöszet, mely közben észrevétlen szorult bal mutatóujjam alá. Halkan felelek: én sem be-

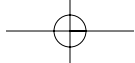
szélek – mondjuk – a polákok nyelvén, de a világ attól még eligazodik saját magán. Az lehet, vágja rá Guido atya, de az Újtestamentumot mégis a hellének nyelvén írták. Most már esz a kíváncsiság, máma ebből még mi lesz?, fordulok feléje. A másik baj, hogy Augustinus keresztsége előtt manicheus volt, állítja a pap. Nem szólok, olyan csöndben várom a folytatást, mint a kitett csizma a reggelt. Egy manicheusnak már maga a test bűn, magyarázza az atya, és hát aki így olvassa Szent Pál Rómaiakhoz írt levelét, ráadásul deákus nyelven, könnyen lát olyasmit, ami nincs betűvel leírva. Olyan is lehet?, vakargászom a fejem. Szavak, szavak, ó, kifürkészhetetlen jelentés szavak!, emeli meg tekintetét a plébános. Nem bűn hát a test vágya?, csodálkozom el. Hogyan is volna bűn a test, ha az is Isten teremtsé, mosolyog Guido atya, és hogyan volna bűn a vágy, ha tiszta szerelemből fakad, és gyermekáldás a gyümölcse. Nem bűn hát kéjnőt teherbe ejteni?, kérdem cselesen. Nem szoltam volna a házasságról?, kérdez vissza az atya, és okítólag mondja: Isten az embert kezdetől férfinak és nőnek teremtette, akik a házasság szent kötelékében lesznek egygyé. Nem bűn kéjnőt teherbe ejteni, ha már elvetted feleségül, és szerelemmel szeretitek egymást. Constanzám jut eszembe, kit nem gyűrtem magam alá Debrecenbe menet, s forró érzemény önt el, aetheri lehelet járja át lelkem minden zugát. Pater Engelhardt Guido ajka gúnyra húzódik, úgy jelenti ki: nem állhatom meg megjegyezni, hogy a protestánsok még nálunk is rosszabbul jártak. Az Ágoston rendi Luther, ugyanis épp úgy nem bírta a hellén nyelvet, ahogyan Ágoston vagy ahogyan én az etiópokét. Attól jár olyan szikár arccal minden reformátor, mintha naspolyát harapott volna. Adjunk hálát a Jóistennek!

Visszalesek a zajos sátorra, elkomorulok, s mintha nem is pappal, nem is a papunkkal beszélnek, mintha én gyóntatnám őt, neki szegezem: bökje ki végre, atya, ami csikorog a lelkén, vagy itt ülhetünk kakasszóig. Ő most rám tekint, arca fehér, szeme ajtó a sötét kanyarulatokkal teli másik világra: elég az, fiam, hogy kilenc hónappal az Északi látogatása után két fattyú gyereket találtam a templomlépcsőn. Kiket?, kérdem rémülten, mintha tudnám bizton, hogy még élnek. Koháryék inasa volt az egyik, felel pater Gudio. És a másik?, szorul össze a torokom. Te magad, fiam, te magad, teszi vállamra a kezét.

ARANYSZEG ÉS ÁDÁM MÍVE

(Koháryné vallománya)

Ó kárhozat! Ó füstös, fölhorzolt élet! Hulljatok le hegyek, bukj le nap! Szörnyek jönnek elmém felhői mögül, s mint Remete Szent Antalt, igen szorongatnak. Barlangban kúszom, nyirkos falon tapodok hernyók s nyüvek között, denevérek röptét érzem, a legbelső csarnokban pedig mellemre fekszik a halálvágy szorongató sárkánya. Jöjj, nézzünk farkasszemet, édes halál! Nem vagyok sem apám, sem anyám gyermeke, egy szolga testvére vagyok, egy jött-ment garabonciás és egy céda fattya. Életem tehát múltóbb látomány, mint Szászváry lanterna magicájának képei, s a kárpit mögött szörnyű titok lappang. Szakadj meg

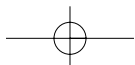
szív! De mielőtt – ha kell, önkezemmel vetve véget a gyötrődésnek, akár ama nemes ifjú Werther – kicsusszannék e zsémbes világból, tudnom kell a teljes igazságot. Ide Kohárynéval!

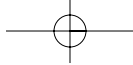
Honnan szalajtották a Koháry ház inasát?, kérdem kertelés nélkül őt, mert még a félkegyelmű Tulipán Ferkó is tudja, személyzet dolgában az asszony dönt. Koháryné lehajtja a fejét, nem felel, bennem pedig gyanú ébred. Tudta ön, hogy az ifjú épp úgy fattyú, ahogy én, s hogy nem a vak Sors műve ez, hanem a borzalmas, átkozott, ide-oda tekergő véré? Bólint, halkan leheli: tudtam hát, hisz épp úgy anyja vagyok, mint neked, fiam. El kell most már mondanom.

Az asszony keble reszket, légzése akadozik, szemembe tekinteni nem mer, úgy gyötri bűne, melyről hosszú percekig vallani nem képes. Elönt a harag, mellette termék, vállát markolom, és rázom, rázom, amint Waltherr uram konyháján szokás a szitát. Az Istenre, megöli, kiált rám messzebről Engelhardt Guido atya, de Koháryné int, ne jöjjön közelébb, amit mondani kíván, már nem pap fülének való. Hozzám hajol tehát, érzem jeges leheletét, ám még fagyosabbak szavai, amelyek hosszan és örülten visszhangoznak fülem kanyarulataiban. Férfjem úton volt, mondja, igen, mindig úton van. És igen, ő eljött: Thorwald Kaurisdahl, az Északi. Éjjel érkezett, sem ablak, sem vánkos, sem hálósipka meg nem akadályozhatott, hogy meghalljam, amint megroppan lépte alatt a hó. Nem keltem föl fekhelyemről, de tisztán láttam, amint a fehér szőnyegen megolvad előtte a hold sárgája. Tudta, hogyan kell kiemelni az ajtót, szolga, kutya föl nem ébredt a neszére, szőnyeg nem gáncsolta, lépcső nem roppant meg talpa alatt. Nem szólt, nem reteszelte be az ajtót, csak megállt az ágy fölött, és én már az övé voltam. Nem, kiáltok föl, mintha nem tudnám máris, mi lesz a válasz, mondja, hogy nemet mondott! Igen, bólint gúnyos mosollyal az asszony, épp, mint akit megbabonáztak. Nemet mondott tehát?, lihegem. Nem, válaszol keményen, azt mondtam: igen. Mondanom sem kellett, csak gondolnom. És ő elém tárta az aranyszeget, és Ádám dolgát mívelte bennem. Ajka hideg volt mindvégig, de magja erős és forró.

Átkozott világ, átkozott minden nő!, ordítanám, ám valahogy Constanzám jut eszembe, hát öklöm fogam közé gyűröm. Véresre harapott ujjakkal kérdem: és a kölykök? Hogyan tudta eltitkolni szörnyű vétkét oly sokáig? Uram három hónapot volt úton, különösképp Dessauban időzött, onnan kaptam cirkalmányos scriptumait. De amint írt, hogy hazaindul, én gyöngeségemről adtam neki hírt, s megüzentem, kis időre visszavonulok a Niklai-birtokra. Ó, hát a rokonok fedezték szörnyű vétkét?, kérdem. Hosszan néz rám, hallgat, de végül szóra nyílnak ajkai, és elmondja a leges-legszörnyűbb titkot, amelyet élő ember hallhatott.

Koháryné négy lovat fogatott a hintó elé, a szolgák Komáromig mehettek vele, onnan visszautaztattak hazáig, mialatt az asszony az elébe küldött fogattal eljutott a Niklai birtokig. Régi, pajkos asszonyi szövetség volt, mi Koháry Rozália és Koháryné között kötött, minthogy ugyanazt a bajt nyögték: uruk folytonos unszolását, hogy születne végre utód a házba. Isten annak a megmondhatója, miért, de sem Rozália asszony, sem Koháryné nem eshetett teherbe egészen addig, míg az

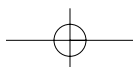

Északi meg nem látogatta a serfőző asszonyát magányában. A birtokon szépen teltek a napok, virágzó május roppant rájuk, midőn találkoztak. Niklai Ádám, ki tetteiért hosszabb szabadságolásban részesült, s így végre hódolhatott kedvenc szenvedélyének, a rovar- és növénygyűjtésnek, épp azokban a napokban küldte meg újabb levelét Mehádiáról, amelyben lekendezve újságolta, hogy kitűnő fürdővizet talált, a rabló-forrás példaképpen a legforróbb, majdnem olyan, mint a karlsbadi Sprudel. Cirkalmas és lelkendező irományában hozzátette: annyi itt a kígyó és a skorpió, mint a légy a legelő gulyán. Hanem mondhatom, a patakban bőven van arany, főleg cigányok mossák, s bár a beszolgáltatás szigorú, megéri így is. Kacérkodom a gondolattal, hogy levetem a mundért, és magam is beállok aranymosónak. A két asszony nem gondolt a levéllel. Inkább Koháryné háromhónapos hasát együtt simogatva figyelte, hogy az egyik barackfát megszállta egy méhraj. Júniusban eltemették a szakácsnő urat. Azt mondta, olyan gyöngének érzem, magam, sírdogálta a jó Boriska néni, én meg biztattam, feküdjön csak le a szobában! Aztán kifejtettem egy marék borsót, megyek vissza, és látom, hogy már meg van halva. Olyan szépen aludt el!

Koháry András gyakorta írogatott, a nyár alatt kétszer ígérte, hogy befogat, s áthajtat, de Koháryné könyörgött, ne háborgassa őt, asszonyi baja van, nem akarja, hogy így lássa. A méhser-kereskedő belenyugodott, bár ette a méreg, hogy se Dessau, se hitvesi ágy. Ha végzett a dolgával, a Lichtenberg-féle kávéházban mulatott, s biliárdozás közben igyekezett lebeszélni a jegyben járó Protasovits Pált, hogy ő is igába hajtsa a fejét.

Szent András havában, Szent Márton napján megjöttek Koháryné fájásai. A szakácsné forralt vizet, Rozália asszony maga bábáskodott sógornéja mellett. Alig negyven pernyi vajúdás után fekete hajzatú idegen jelent meg Koháryné hasa alatt, és keserves kínlódással kiverekedte magát erre az átkozott világra. Rozália asszony verejtékezve ült a távolabbi szófára, míg Koháryné magához ölelte a síró kisdedet. Hanem alig egy perccel később a fájások újra kezdődtek. Boriska néni kereszteteket vetett, s fakó hangon súgta, meneszteni kellene a bábáért, de a két úrasszony küzdelem közben is csitítgatta. Azon a napon Koháryé még három porontynak adott életet.

Másként nem lehetett: a két rettenetes asszony három napon és három éjen át imádkozott bölcsességért, de zárva maradtak az egek. Akkor a szakácsnének és a személyzet minden tagjának esküt kellett tennie, hogy amit látott, soha senkinek tovább nem adja. Novemberi ködök ereszkedtek az útra, amelyen Koháryné hazafelé indult volna. Már a kocsin szorongott, már kiáltott volna, hogy hajts!, amikor Rozália asszony zokogva ráborult, a legkisebb pólyát tépte, úgy könyörgött, csak ezt, csak ezt az egyet, a lányt hagyja itt neki, majd azt mondja urának, ő szülte. A bakon ülő kocsis, a tornácon álló szakácsnő elfordította tekintetét, hogy senki meg ne lássa kicsorduló könnyét. Koháryné nem engedett: együtt kell maradniuk, ahogy voltak, mondta, de Rozália asszony hajthatatlan maradt. Koháryné végül engedett, odanyújtotta a bőgő pólyát, aztán keményre fagyott arccal elzörgött alkotmányán a befátyolozott, sáros kanyarban. Hanem az úton elszenderedett, akár-hogy is égett lelkében a fájdalom, a rettegés és a szégyen, és amikor fölébredt

őrült sikollyal hasította ketté a délelőttöt: mellette az ülésen már csak két pólya hevert. Hiába fordult vissza, hiába tévelygett fejét fogva az út mellett, a leszáradt bozótosban, hiába térdelt az iszamós földre, a harmadik gyereket föl nem lelte. Meg sem állt hazáig, épp csak itatni engedett, a városkapu előtt kölykei száját bekötözte, föl ne sírjanak, és elrejtette a strázsáló hajdúk elől. Hajnalvást maga lopózott ki, hogy a templom lépcsőjére helyezze azt, aki most neki szolgál, és engem. Hiába folyt nyomozás, bűnét rá nem olvashatták, pedig még Rozália asszonyhoz is elküldetett a bíró. De az, elrejtven a leányt, eszesen tagadott.

Borzadok. Szégyellem az arcom az ég és a föld előtt – nincs hová fordítsam. Mi lett a fiúval, amelyik leesett?, kérdem fehéren, akár a temetői szellem. Istent kérjed, fordítja el fejét a serfőzőné. És a lánnyal, kérdezek megint, levegőért kapkodva. Hiszen ismered, közli színtelenül: ő Niklai Dorothea, kit gyámleányomnak nevezek.

(Folytatjuk)

Asszony fiával